

Lidija Drobnič, govor na spominski slovesnosti v Ferdrengu, 8. september 2019

Spomin mi v zadnjih dnevih pogosto zatava daleč nazaj v mladostna leta pred 70 leti. Končala sem 7. razred klasične gimnazije v Ljubljani in v maju 1949 dopolnila 18 let. To je bil čas po sprejetju Resolucije o Informbiroju in prelomni čas mojega življenja. Nad Slovenijo so se zgrnili težki dnevi, saj je partijsko vodstvo ponovno iskalo notranjega sovražnika. Zapirali in pošiljali ljudi v taborišča so vsepovprek. Povedati moram, da smo imeli na klasični gimnaziji ilegalno organizacijo Demokratska mladina, katere člana sva bila tudi jaz in moj sošolec Tone, bodoči mož. Mojega fanta so zaprli na dan pogreba Otona Zupančiča, mislim da je bilo to 14. junija 1949. Ker dolgo po njegovi aretaciji in aretaciji drugih sošolcev niso nobenega več zaprli, sem bila prepričana, da se je stanje umirilo. Kako sem se zmotila. Mesec dni kasneje so prišli po mene. Bila sem zaprepadena, šokirana in še danes ne vem, kako sem se poslovila od domačih. Po mene sta prišla dva moška, ki sta se predstavila kot delavca UDBE in me odpeljala na zaslišanje.

Takoj po koncu vojne, v mesecu juniju 1945 so zaprli očeta, major Mitja je predlagal sojenje pred vojaškim sodiščem, kar mu ni uspelo. Kmalu po njegovi izpustitvi smo morali zapustiti stanovanje na Privozu. Zatekli smo se k stari materi po mamini strani na Poljane. Tako sem na dan aretacije v spremstvu dveh mož brez besed hodila mimo Domobranske vojašnice na Karlovško cesto, kjer je imela svoje prostore v zaseženi vili UDBA. Dolgo so me zasliševali, vsebine danes ne vem, verjetno sem zaradi šoka potlačila v sebi marsikateri hud spomin na tiste dneve. Proti večeru so mene in še nekatere druge z marico¹ odpeljali v zapore na Povšetovi ulici. Ko se odpro vrata sobe, sem pred seboj zagledala veliko število postelj, ki so bile vse zasedene in ženske, ki so ležale kar na tleh. Postalo me je strah. Odmerili so mi prostor na tleh. Neko noč, zunaj je treskalo in grmelo, bil je hud naliv, so me poklicali na zaslišanje in zahtevali, da podpišem izjavo o sodelovanju z UDBO, kar sem odklonila. Po nekaj dneh so mene in številne druge ponoči odpeljali na sodišče na Miklošičevo cesto. V roke sem dobila odločbo o prekršku, s katero sem bila kaznovana s 3 meseci poboljševalnega dela in drugo za 24 mesecev družbeno koristnega dela, kot prevzgojni ukrep.

Odpeljali so nas na ljubljansko železniško postajo, strpali v živinske vagone in odpeljali v neznano smer. Na končni postaji smo navsezgodaj zjutraj ob izstopu iz vlaka videle, da smo prišle v Kočevje. Stisnilo me je pri srcu in vprašala sem se, ali nas peljejo na morišče. Vedele sem že, da so konec maja ali v začetku junija 1945 vozili v Kočevje vrnjene borce Slovenske narodne vojske in jih tam umorili. Prepričana sem bila, da nas čaka enaka usoda. Po nekaj kilometrih pešačenja, so nas s kamioni prepeljali v neko oddaljeno vas, za katero smo pozneje izvedele, da se imenuje Ferdreng. Zagledale smo nekaj hiš obdanih z žico, s stražnimi stolpi in miličnice in miličnike z brzostrelkami. Groza. Ljubi Bog, kam smo prišle. Za žico so se premikale ženske brez besed, nekatere so molče nekaj pulile iz zemlje. Neka sotrpinka je tam zagledala svojo teto, ki je v 14 dneh popolnoma osivela in jo je komaj spoznala.

¹ policijski kombi

Kaj se vendar tu dogaja, sem se spraševala, pa sem kmalu ugotovila, kaj za vladajočo partijsko vodstvo pomeni družbeno koristno delo. Omeniti moram, da je minister za notranje zadeve v juliju 1949 izdal odločbo o ustanovitvi ženskega delovnega taborišča za družbeno koristno delo v Rajndolu Tam so bili državni hlevi z živino, za katero so skrbeli moški zaporniki, ki so smeli vsak drugi teden obiskati svoje domače. Ženske pa so poslali v oddaljeno vas Ferdreng. Vse pa je bilo v zaprtem območju Kočevja. Namestili so nas v izpraznjene hiše, v katerih so nekdaj prebivali kočevski Nemci. Prostor sem dobila na podstrešju ene od hiš, skupaj z neštetiimi drugimi sotrpinkami. V le nekaj dneh so napolnili taborišče s 700 do 800 slovenskimi dekleti, ženami in materami, ki so jih pobrali na cesti, na delovnih mestih, na domovih in drugod. Večina so bile politične zapornice: študentke, profesorice, zdravnice, odvetnice, večinoma visoko izobražene, pa tudi druge iz vse Slovenije. Mislim, da sem bila edina dijakinja in med najmlajšimi, razen 16 letnega dekleta, ki sploh ni razumela zakaj so jo pripravili in poslali v taborišče. Razlagala je, da ji očitajo življenje v kombinatu, v resnici pa so jo imeli za konkubino². Odvetnica Ljuba Prenner je zanj zahtevala zdravniški pregled. Zdravnik je ugotovil, da je virgo intacta³ in morali so jo izpustiti na svobodo. Koliko je bilo iz Fedrenga izpuščenih na prostost se ne spominjam, vam pa da jih ni bilo malo. Vse ostale, ki smo morale odslužiti kazen poboljševalnega dela pa je čakalo nesmiselno, rekla bi suženjsko delo.

Kako smo morale izgledati po nekaj mesecih v istih poletnih oblekah, ki so skoraj razpadale na nas in kar je še huje v istem perilu. Zjutraj smo dobile le za prgišče vode in nisi vedel ali naj jo popiješ, se z njo umiješ, saj kaj drugega nisi mogel. Zgodilo se je, da so v najhujši vročini pripeljali cisterno vode in jo pred nami izpraznili, ne da bi dobile vsaj požirek. Ženske so od lakote in pomanjkanja vode padale v nezavest sredi taborišča, pa je bilo paznicam in paznikom prav malo mar.

Dnevni obrok hrane je bil tako pičel, da smo komaj preživele. Zjutraj nekaj rjave tekočine, ki naj bi bila kava in redek koruzni zdrob, za kosilo in večerjo pa zavreta voda, v kateri je plavala kakšna zelenjava ali košček krompirja. Brez kruha smo bile 6 tednov, potem pa smo dobile vsak dan majhen hlebček koruznega kruha, ki je bil trd kot kamen.

Delo, ki smo ga opravljale, je bilo daleč od pojma družbeno koristno delo. Morale smo ure in ure ob neznosni poletni vročini udarjati kamen ob kamen in z drobirjem posipati cesto. Kamni okruški, ki so padali vse naokoli so nam ranili noge in druge dele telesa, po ranah in buškah pa so se pasle muhe. Bili so dnevi, ko smo morale dvigovati težke skale, 4 smo jih komaj dvignile, in odnesti na določen kraj, jih pobrati in odnesti nazaj na prvotno mesto. In naslednje dni ista zgodba.

Druga skupina je morala vaško pokopališče zravnati z zemljo, kot da tu niso živeli ljudje. Na bližnjem hribu v vasici Verderb so morale odkriti streho farne cerkvice in del zidu in opeko znositi v taborišče. Postavljati je bilo treba lesene barake, v katerih nismo nikoli prebivale, so bili pa v njih nastanjeni taboriščniki iz Strnišča / Kidričevo/, med njimi moj bodoči mož. On je

² priležnica

³ nedotaknjena

našel leseno lato na katero sem napisala svoje ime in priimek, ga odvrгла v bližini barak. Hotela sem ljudem povedati, kje ležijo naši posmrtni ostanki v primeru, da bi taboriščnice pobili. Vsak dan je bilo slišati kričanje in zmerjanje paznic in paznikov, da smo gadja zalega, nevredna življenja. Strah za življenje in izjava ob pogojnem izpustu na prostost, da ne bomo nikoli nikomur pripovedovale, kaj se je v taborišču dogajale je bil tako močan, da nekatere še danes molčijo o tem delu svojega življenja.

K počitku smo smele šele pozno zvečer in ko smo utrujene zaspale, so nas zbudile velike podgane in grizle, največkrat po obrazu. Zgodilo se je, da je bilo naenkrat slišati krik v noč "volkovi", pa so bile le podgane. Pazniki so nas strašili, da nas v primeru bega v bližjem gozdu čakajo volkovi in medvedje. Preostali del kratke noči, vstajati smo morale že ob 4 zjutraj, so nam kratila povelja " zbor". Poskakati smo morale z ležišč, ležale smo na tleh na zdrobljenem senu, in se postaviti pred hišami v zbor. Potem so sledila povelja " lezi, diž se". Večkrat ponoči so nas tako zbudili, včasih na pol ure in se izživljali nad nami.

Večkrat nas je doletela kazen, če smo samo pogovarjale ali po mnenju paznikov prepočasi delale, če katera ni mogla dvigati težkih skal, Kazni so bile hude. Striženja na golo, klečanje ure in ure sredi taborišča, dan, tri ali celo 11 dni preživetih v bunkerju s podganami, večkrat tudi polnem vode.

Ves čas smo se bale za življenje in imele veliko domotožje, saj smo se lahko domačim javile šele po sedmih mesecih odsotnosti, iz Škofje Loke.

Bivališča taboriščnic je Ljuba Prenner imenovala "podganji grad", "kurja lakota", "sokolji grad", "sen kresne noči", trem miličniškim hišam, ki so stale izven taborišča pa je rekla "gadjna gnezda".

Znova in znova smo se spraševale, zakaj nas je doletelo nesmiselno trpljenje, saj smo le hrepenele po demokratični domovini in nikoli nismo zatajile, da smo verne. Zadnjega oktobra, ko se je že močno shladilo in so okoli nas tulili volkovi, je prišel ukaz o premestitvi. V poznih nočnih urah, zunaj je močno deževalo, smo morale peš korakati do Kočevja. Spremljali so nas pazniki na konjih in kričali, da bodo streljali na vsako, ki bi stopila iz vrste. Premočene, prestrašene, prezeble so nas v Kočevju strpali v živinske vagoni. Pozno ponoči smo pristale v Škofji Loki, na gradu, kjer je bilo življenje bolj vzdržno. Iz grajskega dvorišča se je videlo na pokopališče, kjer je gorelo na stotine svečk.

Domov sem se vrnila 17. marca 1950.

Dočakali smo "veliki dan". Dan, ko smo z veliko večino na referendumu glasovali za majniško deklaracijo, s katero smo sporočali, da hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda. Živeti hočemo v državi, kjer vladata demokracija in vladavina prava. V nobenem osamosvojitvenem dokumentu ni govora, da bi nastali na podlagi dosežkov NOB. Žal pa se tudi v sedanji državi kršijo človekove pravice in svoboščine, država nazaduje na skoraj vseh področjih. Nismo storili vsega, kar smo se z majniško deklaracijo 1989 zavezali.

Evropski parlament je pred desetimi leti sprejel resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu in obsodil vse tri totalitarizme, fašistični, nacistični in komunistični in 23. avgust določil za dan spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov.

Državni zbor RS se je z resolucijo le seznanil, ni pa je podprl, češ da so bile razmere od države do države drugačne. Kako pravna država ne deluje je moč videti v sodstvu, saj so mnoge ustavne odločbe nerealizirane, med drugimi tudi odločba o financiranju zasebnega šolstva. V parlamentu se v zadnjem času odvijajo žolčne debate o zasebnem šolstvu, beri o katoliških gimnazijah. Iz razprave je moč zaslediti na strani levece, da bi te šole najraje ukinila, novih koncesij pa ne bi delila. Kaj levico in ministra tako moti, česa se bojijo? Jih moti verska vzgoja na podlagi krščanskih moralnih vrednot? Ponosni bi morali biti na dijake teh šol, ki dvigajo povprečje uspešnosti. V Družini št. 29 zasledimo članek "Izjemen uspeh katoliških gimnazij" Citiram: "tri izmed štirih gimnazij se lahko pohvalijo s 100% uspehom, skupaj so katoliške gimnazije s 98,5 odstotno uspešnostjo visoko nad povprečjem. da katoliške šole v večji meri svoje dijake pripeljejo do mature in s tem uspešnega zaključka šolanja... izmed 236 zlatih dijakov, jih kar 34 prihaja iz katoliških šol. Škofijska gimnazija Vipava se lahko pohvali z enim izmed osmih diamantnih maturantov."

Minister za šolstvo predlaga za šolarje nov učni predmet: državljska in domovinska vzgoja. Ne pove pa iz katerih učbenikov se bodo učili in kdo naj te predmete poučuje. Bomo končno slišali resničen prikaz zgodovine medvojnega časa, o poveljskih pobojih in o poveljskih taboriščih Teharje in Šentvid nad Ljubljano, bomo govorili o množičnih grobiščih na Rogu, v Teharjah, Pod Mecesnovo gorico, Krimski jami, o Barbarinem rovu in drugih 600 tih moriščih, o državljski vojni - revoluciji na Slovenskem ter o dogajanju ob osamosvojitvi Slovenije in desetdnevni vojni z JLA? Ali pa bo levica v parlamentu ponovno očitala, da poskušamo spremeniti zgodovino in da revidiranja ne dovoli. Pustimo se presenetiti.

Zato vam na srce polagam, ne pozabite tistih deklet, žena in mater, ki so v tihi bolečini žalovali za svojimi dragimi, ki so svoja življenja darovali na oltar domovine in vrnimo ženi njeno dostojanstvo, kot je pozval vse vladarje sveta sveti Janez Pavel II papež, v svoji zgodovinski poslanici ženam na svetovnem kongresu. Posebno spoštovanje si zaslužijo vse ženske, ki so trpele v komunističnih taboriščih, spomnimo pa se tudi drugih žrtev totalitarnih in avtoritarnih režimov.

Bog živi Slovenijo!